

EKONOMIKA PROIZVODNJE ŠLJIVE NA MALIM GAZDINSTVIMA

Radivoj Prodanović¹

Dragan Ivanišević²

Miralem Jahić³

Mansur Mohamed Kharud⁴

Sažetak: Cilj rada je da se izračunaju ekonomski pokazatelji u proizvodnji šljive: profitabilnost, ekonomičnost i produktivnost rada i utvrdi da li je ova proizvodnja ekonomski isplativa. Analiza profitabilnosti i izračun ostalih ekonomskih pokazatelja odnosi se na period od 2014. do 2016. godine. Najveći profit u proizvodnji šljive ostvaren je u 2015. godini i iznosi 5250 €/ha, u 2016. godini 3897,24 €/ha, a najniži u 2014. godini, kad je iznosio samo 1800 €/ha. Proizvodnja šljive je profitabilna, a koeficijenti pokazuju da se na 100 dinara uložених u proizvodnju ostvaruje 209 (2016), 107 (2014) i 250 (2015) dinara. Koeficijenti ekonomičnosti – 3,5 (2015), 3,09 (2016) i 2,07 (2014), pokazuju da je proizvodnja šljive ekonomski isplativa. Produktivnost rada u proizvodnji šljive približno je ista u posmatranom periodu tj. na 1 euro uloženog rada proizvede se od 72 do 77 kg šljive.

Ključne reči: proizvodnja šljive / poljoprivredno gazdinstvo / ekonomika / profitabilnost.

1 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, Cvećarska br. 2, e-mail: rprodanovic@fimek.edu.rs

2 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, Cvećarska 2, e-mail: ivanisevicdragan67@gmail.com

3 BH Telekom dd, Sarajevo, e-mail: miralem.jahic.59@gmail.com

4 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, Cvećarska 2, e-mail: gozherdab@gmail.com

UVOD

Proizvodnja šljive u Srbiji je posao u koji je uključen veliki broj poljoprivrednih gazdinstava, individualnih proizvođača, kojima je ova proizvodnja često osnovni izvor prihoda. Imajući u vidu tu činjenicu, a i potencijale sa kojima raspolaže naša zemlja zainteresovali smo se da prikazemo na konkretnom primeru (Poljoprivredno gazdinstvo Gagić – Vrdnik) ekonomske pokazatelje, kako bi stvorili jasnu sliku o perspektivi proizvodnje šljive na individualnim posjedima.

Srbija je pogodno područje za voćarsku proizvodnju, posebno kad je šljiva u pitanju, jer raspolaže kvalitetnim resursima (zemljište, voda, vazduh) i iskusnim proizvođačima. Proizvodnja šljive može biti ekonomski isplativa i, s obzirom na relativno nižu cenu, prihvatljiva za sve kategorije potrošača. Zato je od značaja potencirati razvoj voćarske proizvodnje i primenu savremenih tehnologija, kako bi se ostvarili bolji ekonomski efekti (Blagojević i Božić, 2012).

Ekonomika proizvodnje šljive determinisana je mnogobrojnim faktorima od kojih su ključni: izbor sorte, lokacija, primena agro i pomotehničkih mera, troškovi proizvodnje i cene na tržištu.

Proizvodnja šljive omogućava ulazak na nova tržišta, povećanje zaposlenosti i stepena korišćenja kapaciteta u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, što podstiče razvoj preduzetništva i nacionalne ekonomije. Proizvodnja šljive je šansa za razvoj farmerskih gazdinstava u Republici Srbiji, posebno onih u brdsko planinskim predelima, koji se racionalno mogu organizovati baš za takvu proizvodnju (Prodanović, 2015).

Cilj rada je da se izračunaju ekonomski pokazatelji: ekonomičnost, produktivnost rada i profitabilnost i na taj način utvrdi da li je i u kojoj meri proizvodnja šljive na malim gazdinstvima ekonomski isplativa.

U istraživanju se koriste opšti naučni metodi. Proizvodnja šljive analizira se i korišćenjem relevantnih indikatora. Za utvrđivanje ekonomskih pokazatelja koristi se kalkulatívni metod.

U prikupljanju podataka i informacija koristi se raspoloživa stručna literatura. Kao osnovni izvor podataka u radu koriste se podaci sa Poljoprivrednog gazdinstva Gagić i to svi oni koji se mogu kvantitativno izraziti.

PROIZVODNJA ŠLJIVE U SRBIJI

Proizvodnja voća u Srbiji beleži dobre rezultate, ali su oni znatno ispod mogućnosti. Potencijali naše zemlje: ljudski, klimatski, zemljišni, orografski i hidrološki, uz primenu naučnih dostignuća iz oblasti voćarstva mogu da daju znatno bolju efikasnost (Cerović i sar., 2005).

Prema Popisu poljoprivrede (2012), površine pod voćnjacima obuhvataju 163.310 hektara (bez jagode), odnosno 4,8 % ukupnih poljoprivrednih površina, što je relativno malo s obzirom na povoljne klimatske i zemljišne uslove za gajenje voćaka.

U strukturi voćarske proizvodnje u Srbiji, najveće površine se tradicionalno nalaze pod šljivom (77.949 ha), zatim jabukom (23.737 ha), višnjom (13.990 ha), malinom (11.041 ha) i kruškom (7.343 ha). U 2016. godini u Srbiji je proizvedeno 463 115 tona šljive, a prosečan prinos je izuzetno skroman, oko 6 t/ha (RZS - <http://www.stat.gov.rs>).

Najveći deo proizvodnje šljive ostvaruje se u brdsko-planinskom rejonu, na nadmorskoj visini 200 do 700 metara. Prirodni uslovi kao što su klima, zemljište, geografska širina, nadmorska visina, položaj i nagib terena su pogodni i omogućavaju uspešno gajenje šljive u Srbiji (Marković i sar., 1995).

U poslednjih nekoliko godina proizvodnja šljive na godišnjem nivou se povećava, što ukazuje na činjenicu da se proizvodnja pod ekstezivnim zasadima sve više zamenjuje poluintenzivnim i intenzivnim načinima gajenja. Evidentne su i promene u sortimentu ove voćne vrste. Dominacija autohtonih rakijskih sorti je sve manja, a sve se više gaje i polako zauzimaju vodeće mesto u strukturi šljivarstva sorte koje se koriste za stonu upotrebu (Keserović i Magazin, 2014). Od sorti šljive u Srbiji su najzastupljenije Čačanska lepotica, Stenli (Stanley), Čačanska rodna i Čačanska najbolja.

Kvalitetni sveži plodovi šljive, naročito plodovi ranih sorti, postižu visoku cenu na našem i inostranom tržištu. Najpoznatiji proizvodi od šljive u Srbiji su sveža i suva šljiva, kao i domaća rakija šljivovica, koja je zahvaljujući vrhunskom kvalitetu postala i prepoznatljiv srpski brend.

PROFITABILNOST U PROIZVODNJI ŠLJIVE

Poljoprivredno gazdinstvo Gagić bavi se voćarskom proizvodnjom od 1992. godine, kada su podignuti prvi zasadi pod šljivom, tako da se danas proizvodnja šljive odvija na površini od 10 hektara. Zastupljene su sledeće sorte šljive: Čačanska lepotica, Čačanska rana, Čačanska najbolja, Stenlej, Anđelena i Grose de felicio.

Ekonomski pokazatelji u proizvodnji šljive izračunati su na osnovu stvarne kalkulacije, odnosno evidencije o troškovima i prihodima ostarenim u posmatranom periodu.

Analiza profitabilnosti i izračun ostalih ekonomskih pokazatelja u proizvodnji šljive odnosi se na period od 2014 do 2016 godine. Komparacija po godinama treba da dà odgovor na pitanje: gde leže mogućnosti poboljšanja ekonomike proizvodnje?

Tabela 1. Kalkulacija proizvodnje šljive na površini od 10 ha
– *Poljoprivredno gazdinstvo Gagić*

Stavke / godine	2014	2015	2016
Prinosi(t/ha)	29	35	32
Prosečna cena(€/kg)	0,12	0,21	0,18
BRUTO PRIHOD (€/ha)	3480	7350	5760
Troškovi materijala	750	1050	900
Troškovi radne snage	400	450	422,76
Troškovi skladištenja	280	320	270
Amortizacija	100	100	100
Ostali troškovi	150	180	170
UKUPNI TROŠKOVI(€/ha)	1680	2100	1862,76
PROFIT(€/ha)	1800	5250	3897,24

Izvor: Poljoprivredno gazdinstvo Gagić

Kalkulacija pokazuje da su značajne razlike u prihodima za protekle tri vegetacione sezone. Najveći ukupan prihod ostvaren je u 2015. godini od 7350 €/ha, što je pored visokog prinosa (35 tona/ha) i rezultat povoljne cene od 0,21 €/kg. Znatno niži ukupan prihod ostvaren je u 2014. godini, a osnovni razlog za to je niska prodajna cena.

Ukupni troškovi u proizvodnji šljive ne pokazuju veće oscilacije. Doduše, njihov obim najveći je u 2015. godini i iznosi 2,100 €/ha. U 2016. godini, odnosno u 2014. godini ukupni troškovi iznose 1862,76 €/ha i 1680 €/ha, respektivno.

U strukturi troškova najveće učešće u periodu eksploatacije voćnjaka ima repromaterijal (đubrivo, sredstva za zaštitu, gorivo i sl.). Značajni su i troškovi radne snage i kreću se od 400-450 €/ha. Troškovi radne snage su uglavnom na istom nivou svake godine, a manja odstupanja rezultat su variranja dnevnic radnika, koje su pod uticajem ponude i tražnje radne snage u toku sezone branja šljive.

Ekonomika proizvodnje nalaže da troškovi budu što niži, pa je u tom kontekstu potrebno razmotriti mogućnost snižavanja troškova radne snage i materijala.

Najveći profit u proizvodnji šljive ostvaren je u 2015. godini u iznosu od 5250 €/ha, što je za 1352,76 € više u odnosu na 2016. godinu i čak za 3450 € više u odnosu na 2014. godinu.

Proizvodnja šljive manje je profitabilna u 2014. godini, a razlog bi mogao biti nepravilan raspored padavina, što je rezultovalo nešto nižim prinosom od 29 t/ha. Takođe niska prodajna cena od 0,12 €/kg značajno je uticala na obim ostvarenog profita.

Stopa profitabilnosti je utvrđena iz odnosa profita i ukupnih troškova.

$$\text{STOPA PROFITABILNOSTI}_{2016} = (3.897,24/1.862,76) \times 100 = 209$$

$$\text{STOPA PROFITABILNOSTI}_{2015} = (5250/2100) \times 100 = 250$$

$$\text{STOPA PROFITABILNOSTI}_{2014} = (1800/1680) \times 100 = 107$$

Na uloženih 100 dinara u proizvodnju šljive, ostvareno je 209 dinara u 2016. godini, što se može tumačiti kao odličan pokazatelj. U 2014. godini profitabilnost je znatno niža (koeficijent 107), što znači da je na 100 dinara uloženih sredstava ostvaren profit od 107 dinara. U 2015. godini koeficijent profitabilnosti je na najvišem nivou i iznosi 250 dinara.

Budući da je visina profita primarni motiv organizovanja proizvodnje, jasno je da će proizvođač imati interes da razvija istu i da je osavremenjuje modernim sredstvima za proizvodnju i sortama koje su pokazale najbolje rezultate, kao što je Čačanska lepotica.

Na posmatranom primeru (poljoprivredno gazdinstvo Gagić), možemo uočiti da je proizvodnja šljive profitabilna, s tim što je prisutno značajno variranje profita tokom godina, ponajviše zahvaljujući prinosu i prodajnoj ceni.

Kalkulacija pokazuje da je isplativo investirati u podizanje zasada šljive u Republici Srbiji, kao i to da poljoprivrednici imaju mogućnost unapređenja svog ekonomskog položaja kroz podizanje savremenih zasada šljive. Ekonomski pokazatelji u proizvodnji šljive determinisani su vremenskim uslovima, ponudom i tražnjom šljive, kao i eventualnim neplaniranim troškovima u toku vegetacione sezone.

EKONOMIČNOST U PROIZVODNJI ŠLJIVE

Ekonomičnost proizvodnje utvrđena je iz odnosa ukupnog prihoda i ukupnih troškova. Ekonomičnost je princip poslovanja koji nalaže da se sa što nižim troškovima nastoji ostvariti što veći ukupan prihod.

$$\text{EKONOMIČNOST}_{2016} = 5760/1862,76 = 3,09$$

$$\text{EKONOMIČNOST}_{2015} = 7350/2100 = 3,5$$

$$\text{EKONOMIČNOST}_{2014} = 3480/1680 = 2,07$$

Iz ovog izračuna proizilazi da se na 1 dinar uložених sredstava u proizvodnji šljive ostvaruje 3,09 dinara prihoda u 2016. godini, 3,5 dinara u 2015. godini i 2,07 dinara u 2014. godini. Možemo zaključiti, da je proizvodnja šljive na poljoprivrednom gazdinstvu Gagić ekonomična, a samim tim i ekonomski isplativa.

PRODUKTIVNOST RADA U PROIZVODNJI ŠLJIVE

Nivo produktivnosti rada (Pr) predstavlja odnos ostvarenog obima proizvodnje (P) i broja zaposlenih u proizvodnoj organizaciji (R). Obim poljoprivredne proizvodnje izražen je naturalno, dok je angažovani rad predstavljen troškovima radne snage po hektaru.

Konkretno, produktivnost rada u proizvodnji šljive na poljoprivrednom gazdinstvu Gagić utvrđena je iz odnosa prinosa po hektaru i troškova radne snage po hektaru.

$$\text{Pr} = P/R, 1$$

$$\text{PRODUKTIVNOST RADA}_{2016} = 32000/422,76 = 75,69$$

$$\text{PRODUKTIVNOST RADA}_{2015} = 35000/450 = 77,77$$

$$\text{PRODUKTIVNOST RADA}_{2014} = 29000/400 = 72,50$$

Koeficijent produktivnosti 75,69 predstavlja obim proizvodnje u kilogramima po 1 € utrošenog rada. Iz ovog primera se jasno vidi da je produktivnost rada u proizvodnji šljive približno ista u posmatranom periodu. Kada se upoređuje produktivnost rada po godinama, stave se u odnos dobijeni indeksi pa dobijemo koeficijent produktivnosti, koji pokazuje za koliko je veća produktivnost rada u jednoj u odnosu na drugu godinu.

$$\text{Koeficijent produktivnosti}_{[15/14]} = 77,77 / 72,50 = 1,0726 \times 100 = 107,26$$

$$\text{Koeficijent produktivnosti}_{[15/16]} = 77,77 / 75,69 = 1,0274 \times 100 = 102,74$$

U našem primeru produktivnost rada u proizvodnji šljive u 2015. godini veća je za 7,26 % u odnosu na 2014. godinu i za 2,74 % je veća u odnosu na 2016. godinu.

Produktivnost rada nije se značajnije menjala u posmatranom periodu, od 2014-2016 godine. Nešto veća produktivnost rada u 2015. godini rezultat je većeg ostvarenog prinosa.

SMERNICE ZA UNAPREĐENJE PROIZVODNJE ŠLJIVE

Neophodno je definisati program razvoja voćarstava u Srbiji i u tom kontekstu (Keserović i sar., 2013):

- Izvršiti mikrorejonizaciju voćarsko-vinogradarske proizvodnje i definisati povoljna područja za proizvodnju voća, a kada je šljiva u pitanju definisati šljivarske rejone.
- Udruživanje proizvođača putem zadruga i drugih oblika poslovnog povezivanja.
- Formirati otkupne stanice za poljoprivredne proizvode.
- Ulagati u novu opremu, sisteme za navodnjavanje, nove tehnologije, mehanizaciju.
- Omogućiti poljoprivrednicima dostupnost finansijskim sredstvima pod povoljnijim uslovima.
- Konstantno pratiti naučna dostignuća iz oblasti voćarske proizvodnje i njihovu implementaciju u praksi.

Potrebno je razvijati raznovrsni asortiman proizvoda od šljive, finansijski podsticati proizvodnju i marketinški oblikovati proizvode u cilju ostvarivanja profita, zadovoljenja želja i potreba potrošača (Babović i Prodanović, 2012). Izgradnja brenda „srpska šljivovica“ može doprineti izvozu na zahtevna tržišta zemalja Evropske unije.

Treba potencirati značaj projekata iz oblasti voćarske proizvodnje. Tako npr. u rejonima Centralne i Zapadne Srbije, koji su tradicionalno šljivarski rejoni, treba promovisati i organski način proizvodnje i isticati da je to jedan od načina doprinosa socio-ekonomskom i održivom razvoju tih područja, sa intencijom da jedino kvalitet može obezbediti dugoročni uspeh na tržištu, posebno na izbirljivijim tržištima zapadnih razvijenih zemalja. S obzirom da organski sistem proizvodnje čuva prirodne resurse i nema negativan uticaj na životnu sredinu, a proizvodi su najvišeg kvaliteta, onda postoji opšti interes da se favorizuje organska proizvodnja šljive i iznalaze mogućnosti poboljšanja njene ekonomije (Prodanović i Babović, 2014).

Kad je u pitanju izvoz šljive i prerađevina, potrebno je da država i privredni subjekti usaglasе strategiju pozicioniranja na međunarodnom tržištu. Radi dinamiziranja izvoza šljive i prerađevina potrebno je (Sredojević, 2011):

- diverzifikovati proizvodnju,
- orijentisati se na preradu šljive,
- brendiranje proizvoda,
- razviti saradnju između proizvođača i izvoznika.

Udruživanje kroz zadruge i klastere omogućilo bi proizvođačima da ostvaruju svoje interese kroz povoljniju nabavku repromaterijala, lakši plasman svojih proizvoda po višim cenama, savete i informacije, finansijska podrška, politiku cena, promociju i dr. Pored navedenih razloga udruživanja, važno je istaći da i brojne organizacije lakše i radije sarađuju sa organizovanimi udruženim proizvođačima. U pravilu, finansijska sredstva pristupačnija su udruženjima, nego individualnom proizvođaču. Ukoliko mali proizvođači šljive žele efikasan nastup na tržištu, mogu to da ostvare udruživanjem. Male površine pod zasadima predstavljaju poteškoću da se ostvari potreban obim proizvodnje, kao i da se ispune zahtevi velikih kupaca. Tako, udruženi proizvođači imaju mogućnost da organizuju proizvodnju po ujednačenim standardima. Samo tako mogu da ostvare kvantitet, kontinuitet u isporuci i opstanu u tržišnoj utakmici.

ZAKLJUČAK

Kalkulacija pokazuje da su značajne razlike u prihodima za protekle tri vegetacione sezone, a one su određene prvenstveno visinom prinosa i prodajnom cenom. Ukupni troškovi u proizvodnji šljive ne pokazuju veće oscilacije.

Najveći profit u proizvodnji šljive ostvaren je u 2015. godini u iznosu od 5250 €/ha, što je za 1352,76 € više u odnosu na 2016. godinu i čak za 3450 € više u odnosu na 2014. godinu. Stopa profitabilnosti, kao i koeficijenti ekonomičnosti i produktivnosti rada pokazuju da je proizvodnja šljive na posmatranom poljoprivrednom gazdinstvu ekonomski isplativa, s tim da su značajna variranja nivoa profita tokom godina.

Sledimo li ovaj reprezentativan primer, možemo konstatovati da je isplativo investirati u podizanje savremenih zasada šljive u Republici Srbiji, odnosno da je proizvodnja šljive perspektivan posao.

Osavremenjavanje proizvodnje šljive modernim sredstvima i tehnologijama, kao i uvođenje sorti koje pokazuju najbolje rezultate, uticaće i na poboljšanje ekonomike

proizvodnje. Za ostvarivanje još boljih ekonomskih pokazatelja, neophodna je bolja organizacija proizvodnje, udruživanje proizvođača, prerađivača i trgovaca, povoljniji uslovi na finansijskom tržištu i podsticajna politika vlade, kada je u pitanju investiranje u nove zasade.

THE ECONOMICS OF PLUM PRODUCTION ON SMALL FARMING HOUSEHOLDS

Radivoj Prodanović

Dragan Ivanišević

Miralem Jahić

Mansur Mohamed Kharud

Abstract: *The aim of this paper is to calculate economic indicators in plum production, namely: profitability, cost-effectiveness and productivity of labor, and determine whether this production is economically viable. The profitability analysis and the calculation of other economic indicators relate to the period from 2014 to 2016. The highest profit in the production of plums was achieved in 2015, amounting to 5250 €/ha, in 2016: 3897.24 €/ha, and the lowest in 2014, when it was only 1800 €/ha. Plum production is profitable, and the coefficients show that the amounts of 209 RSD (in 2016), 107 RSD (in 2014) and 250 RSD (in 2015) dinars were gained for every 100 dinars invested in production. The coefficients of cost-effectiveness were as follows: 3.5 (in 2015), 3.09 (in 2016) and 2.07 (in 2014) show that the production of plums is economically viable. The productivity of labor in the production of plums was approximately the same in the observed period, i.e., for each 1 euro of invested work, 72 to 77 kg of plum have been produced.*

Keywords: *plum production, agricultural household, economics, profitability*

LITERATURA

1. Babović J., Prodanović R. (2012). *Marketing model organic food*, (327-331) 1. International Scientific Symposium of Agricultura, "Agrosym Jahorina 2012", Jahorina, Bosnia and Herzegovina, University of East Sarajevo Faculty of Agriculture Bosnia and Herzegovina, University of Belgrade Faculty of Agriculture Serbia

2. Blagojević, R., Božić, V. (2012). *Tehnologija proizvodnje šljive*, Niš, Kancelarija za program podrške u privatnom sektoru za podršku sektoru voćarstva i bobičastog voća u Južnoj Srbiji
3. Cerović, R., Mišić, D. P., Milutinović, M. (2005). Sadašnjost i budućnost voćarstva Srbije i Crne Gore. *Voćarstvo*, 39 (150), 93-112
4. Keserović, Z., Magazin, N., Kurjakov, A., Dorić, M., Gošić, J. (2013). *Voćarstvo*, Beograd, Republički zavod za statistiku
5. Keserović, Z., Magazin, N. (2014). Voćarstvo Srbije – stanje i perspektive. (21 april 2017): Preuzeto sa: <http://media.popispoljoprivrede.stat.rs/2014/Dokumenta/Radovi/03%20Vocarstvo%20Srbije%20%E2%80%93%20stanje%20i%20perspektive.pdf>
6. Marković, P. i sar. (1995). *Poljoprivredni atlas Srbije, I - IV*, Beograd, Ministarstvo poljoprivrede Srbije - SANU
7. Prodanović, R. (2015). *Uticaj relevantnih faktora na proizvodnju, preradu i promet organskog voća*. Doktorska disertacija, Novi Sad, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment
8. Prodanović, R., Babović, J. (2014). Ekonomski pokazatelji u proizvodnji organskog voća. *Ekonomija: teorija i praksa*, 7 (4), 21-35
9. Republički zavod za statistiku (2012). *Popis poljoprivrede Republike Srbije 2012*. (27 mart 2017), Preuzeto sa: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2012/PP-knjiga1.pdf>
10. Republički zavod za statistiku (RZS) – za odgovarajuće godine. 27 mart 2017), Preuzeto sa: <http://www.stat.gov.rs>
11. Sredojević, Z. (2011). *Ekonomska evaluacija proizvodnje trešnje i višnje u Srbiji*. Zbornik radova III savetovanja „Inovacije u voćarstvu“, Beograd